

4. A muller na Idade Moderna (séculos XVI-XVII)

Contexto xeral

- **Sociedade estamental e patriarcal:** A muller estaba sometida legal e socialmente ao home (pai, marido, irmán, fillo). O Código Civil non existía aínda, pero as leis castelás (as Siete Partidas) e os foros establecían a inferioridade feminina.
- **Ideal de muller:** “Anxo do fogar”: piadosa, obediente, casta, silenciosa, dedicada á casa e aos fillos. A muller solteira ou viúva era vista con desconfianza.
- **Influencia da Contrarreforma:** O Concilio de Trento (1545-1563) reforzou o control da Igrexa sobre a moral e a familia. O matrimonio sacramento indisoluble, a prohibición do concubinato, o control da natalidade (só métodos naturais).
- **Inquisición:** Perseguiu a mulleres por **bruxería**, **beaterías ilícitas** (mulleres que vivían en comunidade sen hábito), **bigamia**, **amancebamento** e **supersticións**. O tribunal da Inquisición de Santiago (desde 1560) procesou a varias galegas.

Mulleres privilexiadas (nobreza e alta burguesía)

- **Educación:**
 - Limitada a **conventos** (como internas) ou **preceptoras privadas** no fogar.
 - Aprendían **labores domésticas** (costura, bordado, cociña), **lectura relixiosa** (vidas de santos, devocionarios) e **música** (para o lecer).
 - **Moi poucas** accedían ao latín, ás artes liberais ou a escritura avanzada. As excepcións eran mulleres da realeza ou da alta nobreza (ex. **Santa Teresa de Xesús**, que escribiu obras místicas; **Sor Juana Inés de la Cruz**, monxa e poeta en México).
 - Non se lles permitía asistir á universidade (salvo casos excepcionais con autorización papal, e sempre como oíntas, non como graduadas).
- **Traballo e función social:**
 - **Xestión do fogar e da casa señorial:** Administración do persoal de servizo (criados, aias, cociñeiros), supervisión das despensas, organización de festas e recepcións.
 - **Podían exercer o poder por herdanza** en ausencia de varóns (ex. **María Pacheco** (lideresa comunera), **Catalina de Erauso** (a monxa alférez), ou as **condesas de Alba**). A lei castelá permitía ás mulleres herdar títulos e maiorazgos, pero o exercicio efectivo do poder era normalmente delegado nun home (marido, fillo, curmán).
 - **Matrimonio concertado:** A alianza matrimonial era unha estratexia económica e política para **manter o patrimonio** (maiorazgos) e establecer vínculos entre liñaxes. As mulleres eran “moneda de cambio”. O dote era fundamental.
 - **Viudedade:** As viúvas nobres podían **administrar os bens do defunto** e exercer a **tutela dos fillos** ata a maioría de idade dos varóns. Moitas ingresaban en conventos (como abadesas) ou retomaban o goberno da casa se o herdeiro era menor.
- **Vestimenta e alimentación:**
 - **Roupas ricas:** Sedas, veludos, brocados, encaixes, xoias (colares, aneis, pendentes). O vestido indicaba o rango social. Prohibicións suntuarias (leis que limitaban o luxo segundo a clase).
 - **Alimentación abundante e variada:** Carne (vacún, porco, caza), peixe, froitas, doces, viños. Uso de especias.
- **Exemplos históricos:**
 - **Sor Juana Inés de la Cruz (México, 1651-1695):** Monxa xerónima, poeta, dramaturga, filósofa. Defendeu o dereito das mulleres ao coñecemento. A Inquisición obrigouna a abandonar a escritura.

- **Santa Teresa de Xesús (1515-1582):** Nobre castelá, reformadora do Carmelo, escritora mística. Fundou 17 conventos.
- **Mariana Pineda (1804-1831):** Aínda que é do século XIX, o seu exemplo como heroína liberal (executada por bordar unha bandeira constitucional) é moi citado.

Mulleres non privilexiadas (campesiñas, artesás, criadas, prostitutas)

- **Educación:**
 - **Ningunha ou só catecismo:** As nenas campesiñas non asistían á escola (cando existía, era para nenos). Aprendían oralmente as oracións e os mandamentos.
 - **Analfabetismo case total:** Máis do 95% das mulleres do pobo non sabían ler nin escribir. As excepcións eran as que traballaban como criadas en casas nobres e aprendían por imitación.
- **Traballo:**
 - **No campo:**
 - **Agricultura:** Segar, colleita, vareo da oliveira, apañar da froita, coidado do gando (moxer vacas, coidar ovellas e cabras).
 - **Industria téxtil doméstica:** Fiado e tecido de liño, lã e algodón para consumo familiar. Moitas mulleres traballaban como **fiadoras** a domicilio (protoindustria rural).
 - **Nas cidades:**
 - **Servizo doméstico:** Criadas, amas de cría (aleitaban fillos de familias ricas), cociñeiras, lavadeiras. Eran as “soldadas” que emigraban temporalmente.
 - **Artesanía:** As mulleres podían pertencer a gremios só en oficios considerados “femininos” (bordadoras, costureiras, peiteadoras, xaboeiras). Moitas traballaban como **xornalistas** (por xornada) sen contrato fixo.
 - **Prostitución:** Regulada en burdeles municipais (mancebías) ou ilegal. As prostitutas estaban estigmatizadas e controladas pola Inquisición.
 - **Na pesca (especialmente en Galicia):**
 - **Salgadura do peixe:** As mulleres limpaban, salgaban e envasaban a sardiña e o bacallau.
 - **Marisqueo:** Recollida de ameixas, berberechos, navallas nas praias e rías. Traballo duro e mal pagado.
 - **Redeiras:** Confección e reparación de redes de pesca.
 - **Salarios: Sempre inferiores aos dos homes** (entre un 30% e un 60% menos). Xornadas máis longas (12-14 horas).
- **Vulnerabilidade:**
 - **Máis expostas á Inquisición:** Acusacións de **bruxería** (especialmente as mulleres vellas, curandeiras, parteiras), **beaterías ilícitas** (mulleres que vivían en comunidade sen licenza), **supersticións** (rezos, meigas, conxuros), **amancebamento** (concubinato).
 - **Violencia doméstica:** Non existían leis que protexesen ás mulleres maltratadas. O home tiña “dereito de corrección”.
 - **Abandono e orfandade:** Moitas mulleres quedaban soas cos fillos (emigración do home a América, guerra, morte).
- **Vestimenta e alimentación:**

- **Roupas de la ou liño:** Saia, camisa, mandil, mantón. As cores escuras (marrón, gris, negro). Non usaban xoias.
- **Dieta básica:** Pan de centeo ou millo, papas de millo, caldo de verdura, legumes, castañas. A carne e o peixe fresco só en festas. As **carestías** (malas colleitas, guerras) afectábanas máis duramente (fame).
- **Mobilidade:**
 - Podían **emigrar temporalmente** como criadas (“soldadas”) a Castela, Andalucía ou Portugal.
 - As mulleres galegas emigraban tamén a **América** (Cuba, Arxentina) como servizas ou para traballar no campo, aínda que en menor número que os homes.

En Galiza (séculos XVI-XVII)

- **Traballo nos foros:**
 - As mulleres campesiñas traballaban as terras en réxime de **foro** (contrato de arrendamento de longa duración). Coñecían as obrigas (rendas en especie ou diñeiro) e defendían os seus dereitos (dominio útil) ante os fidalgos.
 - **Coidado da horta e do gando:** Cultivaban verdura, millo, patacas (desde o século XVII), coidaban as vacas, porcos e galiñas.
- **Pesca e salgadura:**
 - Nos portos de **A Coruña, Vigo, Ribeira, Bueu, Cangas**, as mulleres dedicábanse á **salgadura do peixe** (sardiña, bocareu) e ao **marisqueo**. Era un traballo esgotador, mal pagado e realizado en condicións insalubres.
 - **Misteiras:** As mulleres que limpan e preparan o peixe nas fábricas de salgadura. Posteriormente, na industria conserveira (século XIX), serán pioneiras na loita sindical.
- **Emigración e xestión familiar:**
 - Moitas mulleres quedaban **sós** durante a emigración dos homes a Indias (Cuba, México, Perú). Xestionaban a explotación familiar, criaban os fillos, pagaban os foros e as rendas.
 - Algunhas mulleres emigraban tamén, especialmente como **criadas** a América ou como **“soldadas”** a Castela.
- **Inquisición en Galicia:**
 - O **Tribunal da Inquisición de Santiago** (1560-1834) procesou a varias mulleres galegas por **“supersticións”** e **curanderismo** (uso de herbas, conxuros, meigallos). O caso máis famoso foi o de **María Soliño** (Cangas, 1617), acusada de meiga tras o ataque turco e queimada na fogueira.
 - Tamén foron procesadas por **bigamia** (mulleres que volvían casar crendo o primeiro marido morto en Indias) e por **amancebamento**.
- **Vestimenta:** As mulleres galegas usaban a **saia de rodas** (de lá ou liño), **mandil, camisa** e **mantón** de cores. Na cabeza, **pano** ou **sombreiro de palla**. Os homes usaban **monteira** (gorro de la) e **coroza** (capa de palla para a choiva).